



# พระราชประวัติ และวัดประจำรัชกาลที่ ๑



นางวชิราภรณ์ เพ็ชรล้อม  
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ

รัชกาลที่ ๑  
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช



## พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระนามเดิมว่า ดั่งหรือทองดั่ง เป็นบุตรของพระอักษรสุนทร (ทองดี) ข้าราชการกรมอาลักษณ์ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เสนาบดีกรมพระคลัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับท่านหยกธิดาเศรษฐี ทรงพระราชสมภพเมื่อวันพุธเดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ ปีมะโรงจุลศักราช ๑๐๙๘ หรือวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๒๗๙ ในรัชสมัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อพระชนมายุ ๑๒ พรรษา ท่านได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต เมื่อพระชนมายุ ๒๑ พรรษา ทรงผนวช ณ มหาทลาย เป็นเวลา ๑ พรรษา เมื่อทรงลาผนวชแล้วจึงได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวง ครั้นมีพระชนมายุ ๒๕ พรรษา ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงยกกระบัตร เมืองราชบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ข้าศึกได้ ๑ ปี พระองค์ก็ได้เข้ามารับราชการในกรุงธนบุรีในตำแหน่งพระราชวรินทร์ ในกรมพระตำรวจหลวง ได้ทรงเป็นกำลังสำคัญในการกู้บ้านเมืองหลายครั้ง หลายคราวและกรำศึกสงครามมากมาย ตั้งแต่พระชนมายุได้ ๓๒ พรรษา จนถึง ๔๗ พรรษา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๑๑ พระองค์ได้ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปปราบเจ้าพิมาย ทรงมีหน้าที่ตีด่านขุนทดและด่านกระโทก ภายหลังสงครามครั้งนี้ พระองค์ก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๓๒ ทรงเป็นแม่ทัพไปตีเมืองกัมพูชา ตีได้เมืองพระตะบองและเสียมราฐ ด้วยความดีความชอบในการทำสงครามอย่างมากมาย พระเจ้าตากสินจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นพระยามราช เจ้าพระยาจักรีและสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกตามลำดับ

ครั้งหนึ่งที่พระองค์รบกับอะแซหุญก็ยังมีเรื่องกับเอเย่ปากชมว่า “ท่านผู้นี้รูปก็งาม ฝีมือก็เข้มแข็ง จงรักษาตัวให้ดี ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแน่แท้” และแล้วเมื่อมาถึงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชราวปี พ.ศ. ๒๓๒๔ ก็ได้เกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นในกรุง กล่าวคือกรมบันดาลให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระอภัยพิบัติไปจากเดิม ก่อความเดือดร้อนให้แก่ปวงชนทั้งปวงและฆราวาส พระยาสวรรค์กับพวกจึงคิดการกบฏควบคุมองค์พระเจ้าตากสินมหาราชไปขังไว้ แล้วออกว่าราชการแทน จึงเกิดความขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายกบฏกับฝ่ายต่อต้านกบฏอย่างรุนแรง

ขณะนั้นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชา เมื่อทราบข่าวการจลาจลจึงรีบยกทัพกลับกรุงธนบุรีทันที ราชฎและข้าราชการจำนวนมากต่างก็พากันออกไปต้อนรับและขอร้องให้พระองค์ช่วยปราบปรามความวุ่นวายของบ้านเมืองให้ และอัญเชิญพระองค์ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร มหาจักรีบรมนาถพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๓๒๕ นับเป็นองค์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระมเหสีพระนามว่า สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี เป็นพระบรมราชินีองค์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระนามเดิมว่า นาค พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชโอรสและพระราชธิดา รวมทั้งสิ้น ๔๒ พระองค์ โดยพระราชโอรสและพระราชธิดา ที่ประสูติในพระอัครมเหสีมี ๙ พระองค์ ได้แก่

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง สิ้นพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์
๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย สิ้นพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์
๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงฉิมใหญ่ พระราชชายาในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระราชมารดาในเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตริย์
๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายฉิมใหญ่ ต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒
๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงแจ่ม ต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทร
๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง สิ้นพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์
๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจ้อย ต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชาเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์
๘. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง สิ้นพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์
๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเอียง ต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าประไพวดี กรมหลวงเทพวดี

## พระราชกรณียกิจ

### พระราชกรณียกิจด้านการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี

พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประการแรก คือการโปรดเกล้าฯ ให้สร้างราชธานีใหม่ขึ้นแทนกรุงธนบุรี โดยทรงย้ายราชธานีใหม่มาทางอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยเหตุผลทางด้านยุทธศาสตร์ เพราะทางฟากตะวันออกนั้น แผ่นดินมีลักษณะเป็นหัวแหลม อีกทั้งยังมีแม่น้ำเป็นคูเมือง ทางด้านทิศตะวันตก และทิศใต้เป็นชัยภูมิรับศึกได้ดี ส่วนทางทิศตะวันออกก็เป็นที่ราบลุ่มดินอ่อนเป็นโคลนเลน เป็นด่านป้องกันข้าศึกอย่างดี ทำให้ข้าศึกยกทัพเข้ามาถึงชานพระนครได้ยาก

การสร้างราชธานีใหม่นั้นใช้เวลาทั้งสิ้น ๓ ปี โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพยายามจัดผังเมืองให้คล้ายกรุงศรีอยุธยาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และได้พระราชทานนามแก่ราชธานีใหม่นี้ว่า **กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตน์ ราชธานีบุรีรัมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์** นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังโปรดเกล้าฯ ให้ สร้างสิ่งต่างๆ อันสำคัญต่อการสถาปนาราชธานี ได้แก่ พระบรมมหาราชวัง, ศาลหลักเมือง, ป้อมปราการ, คลองถนน และสะพานต่างๆ มากมาย

## พระราชกรณียกิจด้านการป้องกันประเทศ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเป็นผู้นำทัพในการทำสงครามกับพม่า ทั้งหมด ๗ ครั้ง ในรัชสมัยของพระองค์ ได้แก่ สงครามครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๓๒๘ “สงครามเก้าทัพ” เป็น สงครามครั้งแรกในรัชสมัยของพระองค์และเป็นสงครามครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดระหว่างไทยกับพม่า โดยใน ครั้งนั้นพระเจ้าปดุงแห่งราชวงศ์อลองพญาของพม่าผู้ปราบปรามหัวเมืองมอญและไทยใหญ่จนราบคาบ มีพระประสงค์จะเพิ่มพูนพระเกียรติยศและชื่อเสียงให้ขจรขจายด้วยการกำราบประเทศไทย จึงรวบรวมไพร่พลถึง ๑๔๔,๐๐๐ คน กรีธาทัพเข้าตีประเทศไทยโดยแบ่งเป็น ๙ ทัพใหญ่ เข้าตีจากรอบทิศทางส่วนทัพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีกำลังเพียงครึ่งหนึ่งของทหารพม่า คือ มีเพียง ๗๐,๐๐๐ คนเศษเท่านั้น

ทว่าพระองค์ก็ทรงใช้พระปรีชาสามารถในการทำสงคราม โดยให้กองทัพออกไปตั้งรับพม่าบริเวณชายแดนแทนการตั้งรับอยู่ในราชธานี เพื่อลดทอนความเสียหายที่อาจส่งผลกระทบต่อมายังพระนคร โดยให้ทัพของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทไปสกัดทัพพม่าที่บริเวณทุ่งลาดหญ้า ทำให้ทัพพม่าต้องชะงักติดอยู่บริเวณช่องเขา ไม่สามารถรวมตัวเป็นทัพใหญ่ได้ และต้องรับเสียดินแดนบางส่วนอย่างเดียว ต่อมาพระองค์จึงทัพทรงสั่งให้จัดแบบกองโจรออกปล้นสะดม จนทัพพม่าเกิดขันสนเสียดินแดน เมื่อรบกับไทยจึงพ่ายแพ้ไปอย่างง่ายดาย เมื่อได้รับชัยชนะแล้วกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทจึงรีบยกทัพไปช่วยทางอื่น และได้รับชัยชนะตลอดทุกทัพ ตั้งแต่เหนือจรดใต้

### สงครามครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๓๒๙ สงครามทำดินแดงและสามสบ

ครั้งนี้พม่าเตรียมเสบียงอาหารและเส้นทางเดินทัพอย่างดีที่สุด โดยแก้ไขข้อผิดพลาดต่างๆ ที่ประสบมาเมื่อครั้งก่อน คราวนี้พม่าได้ยกทัพเข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ มาตั้งค่ายอยู่ที่ทำดินแดงและสามสบ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงยกทัพหลวงเข้าตีค่ายที่ทำดินแดงพร้อมกับให้ทัพของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเข้าตีค่ายพม่าที่สามสบ หลังจากรบกันได้ ๓ วัน ค่ายพม่าก็แตกพ่ายไปทุกค่ายและพระองค์ยังได้ทำสงครามขับไล่อิทธิพลกองทัพพม่าจากล้านนาหัวเมืองภาคเหนือ และราชอาณาจักรไทยมีอาณาเขตกว้างใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ดินแดนล้านนาไทยใหญ่ สิบสองปันนา หลวงพระบาง เวียงจันทร์ กัมพูชา และด้านทิศใต้ไปจนถึงเมืองกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะริดและเประ

### สงครามครั้งที่ ๓ พ.ศ.๒๓๓๐ สงครามตีเมืองลำปางและเมืองป่าซาง

หลังจากที่พม่าพ่ายแพ้แก่ไทยก็ส่งผลเสียหายหลายประการ ทำให้เมืองขึ้นทั้งหลาย เช่น เมืองเชียงรุ่งและเชียงตุง เกิดกระด้างกระเดื่องตั้งตนเป็นอิสระ พระเจ้าปดุงจึงสั่งให้ยกทัพมาปราบปราม รวมถึงเข้าตีลำปางและป่าซางต่อ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทราบเรื่อง จึงสั่งให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทคุมไพร่พล ๖๐,๐๐๐ นาย มาช่วยเหลือ และขับไล่พม่าไปเป็นผลสำเร็จ

### สงครามครั้งที่ ๔ พ.ศ.๒๓๓๐ สงครามตีเมืองทวาย

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระราชประสงค์จะแก้แค้นพม่า จึงโปรดเกล้าฯ ให้กะเกณฑ์ไพร่พล ๒๐,๐๐๐ นาย ยกทัพไปตีเมืองทวาย หัวเมืองของพม่า แต่สงครามครั้งนี้ไม่มีการรบพุ่ง เพราะต่างฝ่ายต่างก็ขาดแคลนเสบียงอาหาร ไร้พลก็บาดเจ็บ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ถอยทัพกลับกรุงเทพฯ

### สงครามครั้งที่ ๕ พ.ศ.๒๓๓๖ สงครามตีเมืองพม่า

ในครั้งนั้นเมืองทวายตะนาวศรีและมะริด ได้เข้ามาขอสวามิภักดิ์ต่อไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกทัพไปช่วยป้องกันเมือง แต่เมื่อพระเจ้าปดุงยกทัพมาปราบปรามเมืองทั้งสามก็หันกลับไปเข้ากับทางพม่าอีก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้ถอยทัพกลับกรุงเทพฯ

### สงครามครั้งที่ ๖ พ.ศ.๒๓๔๐ สงครามพม่าที่เมืองเชียงใหม่

เนื่องจากสงครามในครั้งก่อนๆ พระเจ้าปดุงไม่สามารถตีหัวเมืองล้านนาได้ จึงทรงรับสั่งให้ไพร่พล ๕๕,๐๐๐ นาย ยกทัพมาอีกครั้ง โดยแบ่งเป็น ๗ ทัพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทคุมไพร่พล ๒๐,๐๐๐ นาย ขึ้นไปรวมกับไพร่พลทางเหนือเป็น ๔๐,๐๐๐ นาย ระดมเข้าตีค่ายพม่าเพียงวันเดียวเท่านั้นทัพพม่าก็แตกพ่ายยับเยิน

### สงครามครั้งที่ ๗ พ.ศ.๒๓๕๕ สงครามพม่าที่เมืองเชียงใหม่ ครั้งที่ ๒

ในครั้งนั้นพระยาภาววิไลได้ยกทัพไปตีเมืองสาด หัวเมืองขึ้นของพม่าพระเจ้าปดุงจึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกทัพลงมาตีเมืองเชียงใหม่เพื่อแก้แค้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงทราบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งกองทัพไปช่วยเหลือ และสงครามครั้งนี้ก็จบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายไทยเช่นเคย

### พระราชกรณียกิจด้านการชำระประมวลกฎหมาย

เมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาชำระกฎหมายที่มีอยู่ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อนำมาใช้เป็นหลักในการปกครองต่อไป ซึ่งกฎหมายที่ชำระขึ้นใหม่นี้มีชื่อว่า **กฎหมายตราสามดวง** มีความยาวเป็นสมุดยกแปด ๓ เล่ม รวม ๑,๖๗๗ หน้า ใช้เวลาในการชำระ ๑๑ เดือน ซึ่งกฎหมายตราสามดวงนี้ได้รับการนำมาใช้อย่างยาวนานต่อเนื่องมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) รวมระยะเวลายาวนานถึง ๑๓๑ ปี

### พระราชกรณียกิจด้านการปกครอง

การปกครองในสมัยนั้นแบ่งเป็นหัวเมืองชั้นในและชั้นนอก ส่วนตำแหน่งที่รองลงมาจากพระมหากษัตริย์ คือตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และในส่วนข้าราชการนั้น มีอัครเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง คือ สมุหพระกลาโหม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมุหนายกมีหน้าที่ปกครองดูแลความสงบเรียบร้อยในพระนคร

ส่วนตำแหน่งรองลงมาอีก ๔ ตำแหน่ง เรียกว่า **เสนาบดีจตุสดมภ์** ประกอบด้วย

๑. **เสนาบดีกรมเมือง หรือกรมเวียง** มีตราพระยมทรงสิงห์เป็นตราประจำตำแหน่ง มีหน้าที่บังคับบัญชารักษาความปลอดภัยให้แก่ราษฎรทั่วไปในราชอาณาจักร

๒. **เสนาบดีกรมวัง** มีตราเทพยดาทรงพระนนทิกร (โค) เป็นตราประจำตำแหน่งมีหน้าที่บังคับบัญชาภายในพระบรมมหาราชวัง และพิจารณาความคดีแพ่ง

๓. **เสนาบดีกรมพระคลัง** มีตราบัวแก้วเป็นตราประจำตำแหน่งมีหน้าที่ในการรับ-จ่าย และเก็บรักษาพระราชทรัพย์ที่ได้จากการเก็บส่วยอากร รวมถึงบังคับบัญชากรมท่าและการค้าขายกับต่างประเทศ รวมถึงกรมพระคลังต่างๆ เช่น กรมพระคลังสินค้า

๔. **เสนาบดีกรมนา** มีตราพระพิรุณทรงนาคเป็นตราประจำตำแหน่งมีหน้าที่บังคับบัญชาเกี่ยวกับกิจกรรมไร่นาทั้งหมด

### พระราชกรณียกิจด้านการทำนุบำรุงพระศาสนา

**ประการที่ ๑** พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ให้ดำรงสมณศักดิ์รับผิดชอบศาสนจักรให้รุ่งเรืองต่อไป และได้ทรงตราพระราชกำหนดกฎหมายกวดขันความประพฤติของพระสงฆ์ไว้อย่างเคร่งครัด

**ประการที่ ๒** ทรงชำระพระไตรปิฎกให้ถูกต้องสมบูรณ์เพื่อใช้เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้า

**ประการที่ ๓** ทรงมีรับสั่งให้มีการก่อสร้างและซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดวาอารามจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การสถาปนาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) พร้อมกับการสถาปนาพระบรมมหาราชวังในปี พ.ศ.๒๓๒๕ การสร้างวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) และวัดสุทัศนเทพวราราม

นอกจากนี้การทำนุบำรุงพระศาสนาข้อสำคัญที่สุดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็คือ **การทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎก** นั่นเอง

### พระราชกรณียกิจด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ส่วนใหญ่จะเป็นการฟื้นฟูในด้านวรรณกรรมเป็นสำคัญ โดยทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เองบ้าง กวีและผู้รู้เขียนขึ้นมาบ้าง และด้วยความที่พระองค์ทรงสนพระทัยในงานด้านวรรณศิลป์เป็นอย่างมาก จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์งานวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าไว้จำนวนหนึ่ง ที่รู้จักกันดีได้แก่พระราชนิพนธ์เรื่อง

**รามเกียรติ์** อันเป็นสุดยอดวรรณคดีเอกของไทยดังจะเห็นได้ว่าเรื่องราวของวรรณคดีเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในงานศิลปะแขนงต่างๆ มากมาย เช่น จิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์วิหารต่างๆ หรือการแสดงโขน เป็นต้น ซึ่งรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ ๑ นี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระราชนิพนธ์ลงในสมุดปกคำแบบโบราณ ความยาวประมาณ ๑๐๒ เล่มจบ นับว่าเป็นวรรณคดีไทยที่มีความยาวมากเรื่องหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงอยู่ในสิริราชสมบัตินาน ๒๘ ปีเศษ ทรงเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ.๒๓๕๒ รวมพระชนมายุได้ ๗๒ พรรษา พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระอัจฉริยภาพรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการสงคราม, ศาสนา, การปกครองและศิลปวัฒนธรรม ทรงเป็นผู้ก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีใหม่ และฟื้นฟูบ้านเมืองในทุกด้าน ได้แก่ การสร้างพระบรมมหาราชวัง, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดวาอารามต่างๆ มากมาย รวมถึงการศึกษาสงครามป้องกันประเทศการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในสาขาต่างๆ ด้วยมีพระราชหฤทัยที่จะฟื้นฟูประเทศให้มีความรุ่งเรืองสง่างามเทียบเท่ากับกรุงศรีอยุธยาราชธานีเก่า ซึ่งนับว่าเป็นความยากลำบากอย่างมาก แต่พระองค์ก็ทำจนสำเร็จ ปวงชนชาวไทยจึงพร้อมใจกันถวายพระราชสมัญญา “มหาราช” ต่อท้ายพระนามของพระองค์ เพื่อรำลึกเกียรติประวัติอันยิ่งใหญ่ของพระองค์สืบไป



## เกร็ดความรู้

### สะพานพุทธ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ได้มีพระราชดำริว่า ควรจะมีการสร้างอนุสรณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ของพระองค์สืบไป และเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๑๕๐ ปีรวมถึงทรงมีพระราชดำริให้สร้างพระบรมรูปที่มีขนาดใหญ่เป็น ๓ เท่าของพระองค์จริง และสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อม ระหว่างฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรี เพื่อให้ประชาชนได้ใช้เป็นสาธารณประโยชน์ ส่วนแบบสะพานนั้นเป็นสะพานเหล็กยาว ๒๒๙.๗๖ เมตร กว้าง ๑๖.๖๘ เมตร ท้องสะพานสูงเหนือน้ำ ๓๒.๕ เมตร และพระราชทานนามสะพานแห่งนี้ว่าสะพานพระพุทธยอดฟ้า หรือที่เราเรียกกันสั้น ๆ ว่า “สะพานพุทธ” นั่นเอง

วัดประจำรัชกาลที่ ๑  
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม  
WAT PHRA CHETUPHON VIMOLMANGKLARAM



### ประวัติความเป็นมา

เดิมชื่อ “โพธาราม” สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ระหว่างปี พ.ศ.๒๒๓๑ ถึง พ.ศ.๒๒๔๖ ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงสถาปนาวัดโพธารามเป็นพระอารามหลวง

ครั้งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ วัดโพธารามทรุดโทรมลงตามกาลเวลา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.๒๓๒๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ ใช้เวลา ๑๒ ปี ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๓๓๒-๒๓๔๔ และได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดเชตุพนวิมลมังคลาวาส” จวบจนสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปลี่ยนสร้อยนามของวัดมาเป็น “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร” แต่ประชาชนทั่วไปนิยมเรียกว่า “วัดโพธิ์” จนทุกวันนี้

วัดโพธิ์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง มีถนนทำยวงค์นอยู่ วัดนี้อาณาเขตกว้างใหญ่ มีเนื้อที่ถึง ๕๐ ไร่ ๓๘ ตารางวา ระหว่างเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสมีถนนคั่นกลาง

เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๕ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้มีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ที่สุด ใช้เวลาถึง ๑๖ ปี เสร็จสิ้นใน พ.ศ.๒๓๙๑ และครั้งนี้ก็เป็นจุดเริ่มต้นของ

ความรุ่งเรืองในด้านศิลปะวิทยาการอย่างแท้จริงของวัดโพธิ์ ทั้งนี้ทรงมีพระราชประสงค์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ จะให้วัดโพธิ์เป็น “มหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน” โดยโปรดเกล้าฯ ให้นำวิชาความรู้ของเก่าและผู้รู้แต่ดั้งขึ้นมาใหม่ จารึกลงบนแผ่นศิลา เป็นภาพเขียน และรูปปั้น ประดับไว้ในบริเวณวัด

ความรู้ในศิลปะจารึกตามแบบโบราณในวัดโพธิ์นี้อาจแบ่งได้ ๘ หมวด คือ หมวดประวัติวัด หมวดตำรายา หมวดอนามัย หมวดประเพณี หมวดวรรณคดีไทย หมวดสุภาษิต หมวดทำเนียบ และ หมวดพุทธศาสนา นอกจากนี้ในปัจจุบันวัดพระเชตุพนฯ มีโรงเรียนแพทย์แผนโบราณซึ่งเอกชนตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๐ เพื่อเผยแพร่วิชาแพทย์แผนโบราณของไทย เมื่อสำเร็จการอบรมแล้ว มีการสอบเพื่อรับใบประกอบโรคศิลป์ของกระทรวงสาธารณสุข

ในด้านโหราศาสตร์ยังมีภาพเขียนตำราดูดาวไว้ที่ผนังหอไตร และยังมีศิลปะจารึกเกี่ยวกับวิชาการปกครองส่วนท้องถิ่น มีภาพเขียนนิทานยายกับตา มีภาพเขียนตำราดูช้าง ดูม้า ดูแมว และลักษณะเขาวัว นอกจากนี้มีการจำหลักศิลาฝีมือจีน แสดงการคมนาคมสมัยโบราณทั้งทางบกและทางเรือ

### สถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด

**พระพุทธไสยาส** เป็นพระนอนที่งดงามที่สุดองค์หนึ่งของไทย มีความยาว ๑ เส้น ๓ วา อยู่ในพระวิหารพระพุทธไสยาสด้านมุมกำแพงวัดทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทยาว ๕ เมตร กว้าง ๓ เมตร พระบาทซ้ายซ้อนทับอยู่บนพระบาทขวา ที่ฝ่าพระบาทมีลวดลายประดับมุกเป็นภาพมงคล ๑๐๘ ประการ ประกอบด้วยภาพต่างๆ ในช่องสี่เหลี่ยมเล็กๆ ๖๗ ช่อง ล้อมรอบวงจักรอยู่ตรงกลาง พระบาททั้งสองมีภาพเหมือนกัน

**พระประธาน** ในพระอุโบสถ คือ “พระพุทธเทวปฏิมากร” เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ปิดทอง ปางสมาธิ หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว สูงตลอดพระรัศมี ๗ ศอกคืบ สันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมเป็นพระประธานวัดศาลาสี่หน้า (วัดคูหาสวรรค์) ฝั่งธนบุรี รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาบูรณปฏิสังขรณ์แล้ว ประดิษฐานไว้ ณ ที่นั้นด้วย ภายในองค์พระบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ ด้วย รอบๆ พระประธานเดิมประดิษฐานพระอัครสาวก ๒ องค์ คือ พระโมคคัลลาน้อยอยู่ด้านซ้าย และพระสรีบุตรอยู่ด้านขวา ของพระประธาน เป็นประติมากรรมในสมัยรัชกาลที่ ๑ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระอรหันต์เพิ่มอีก ๘ องค์ รวมเป็นสาวก ๑๐ องค์ ขนาดเดียวกันทั้งหมด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้บรรจุพระบรมอัฐิรัชกาลที่ ๑ ลงในกล่องศิลาแล้วอัญเชิญมาบรรจุไว้ในองค์พระเพื่อให้ประชาชนได้ทำการสักการบูชา และบำเพ็ญกุศลตลอดมา

**พระพุทธโลกนาถ** ประดิษฐานที่มุขหลังพระวิหารทิศตะวันออก สูง ๒๐ ศอก หล่อด้วยโลหะ เป็นพระปางห้ามพระแก่นจันทน์ พระหัตถ์ขวาห้อยลงแนบพระองค์ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นป้อง อัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงศรีอยุธยา นับเป็นพระพุทธรูปยืนหล่อด้วยโลหะที่สูงที่สุด และประณีตงดงามมาก

**พระพุทธชินสีห์หรือพระนาคปรก** ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันตกมุขหน้า เป็นพระพุทธรูปนั่งหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากสุโขทัย ฐานพระเป็นรูปพระยานาคขดเป็นบัลลังก์ ๔ ชั้น พระยานาคมี ๗ เศียร พระนาคปรกประทับอยู่ใต้ต้นจิก

**พระพุทธชินราชหรือพระโปรตปัญญาวัคคีย์** ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารทิศใต้ เป็นพระพุทธรูปนั่งหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว อัญเชิญมาจากสุโขทัย พร้อมกับพระพุทธชินสีห์ มีพระปัญญาวัคคีย์ ทั้ง ๕ นั่งฟัง โดยมีพระธรรมจักรอันเป็นสัญลักษณ์แห่งการปฐมเทศนาอยู่ข้างหน้า

นอกจากนี้ที่ระเบียงล้อมรอบพระอุโบสถซึ่งทำเป็นสองชั้น สร้างสมัยรัชกาลที่ ๑ และก่อเสริมให้สูงขึ้นในรัชกาลที่ ๓ พระระเบียงชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๕๐ องค์ และชั้นนอกอีก ๒๔๔ องค์ เป็นพระพุทธรูปของเก่า รวบรวมมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัชการที่ ๑ สร้างในสมัยต่างๆ มีทั้งสมัยเชียงแสน สุโขทัย อุทอง อยุธยา เมื่อแรกให้อัญเชิญมาอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้อบรมปฏิสังขรณ์โดยให้ใช้ปูนพอกแปลงพระพักตร์ให้กลายเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งหมด ในปัจจุบันทางวัดอนุญาตให้ผู้มีจิตศรัทธาทำการบูรณะพระพุทธรูปเหล่านี้ใหม่ โดยให้ช่างกระเทาะปูนที่พอกออกแล้วลงรักปิดทองเสียใหม่

**พระเจดีย์** วัดโพธิ์อาจเรียกได้ว่าเป็นอาณาจักรแห่งเจดีย์ เนื่องจากมีเจดีย์มากมาย

๑. พระเจดีย์ราย มีอยู่ ๗๑ องค์ เรียงรายอยู่นอกกระเบียงพระอุโบสถ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ สำหรับบรรจุพระอัฐิพระราชวงศ์ และเจดีย์สูง ๓ วา ๒ ศอก สร้างแบบย่อมุมไม้สิบสอง

๒. เจดีย์แบบจีน เรียกว่า “ละ” ทำด้วยหินเขียวมี ๗ ชั้น มีลักษณะโปร่ง คล้ายเจดีย์จีนในปัจจุบัน มีฐานมีมารแบกเจดีย์องค์ละ ๘ ตน ตั้งอยู่บนศาลาใกล้ทางเข้าพระอุโบสถ

๓. พระมหาเจดีย์ มี ๔ องค์ ขนาดสูงเท่ากันคือ ๒๐ วา ๒ ศอก อยู่เบื้องหน้าพระวิหารทิศตะวันตก และพระเจดีย์องค์แรก พระนาม “พระเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ” เป็นพระเจดีย์องค์กลางประดับด้วยกระเบื้องเขียว สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อบรรจุพระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนสูง ๘ วา หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ หุ้มทองคำทั้งองค์ เคยประดิษฐานอยู่ที่วิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงศรีอยุธยา เมื่อเสียกรุง พม่าลอกทองคำที่หุ้มองค์พระไปหมด ทำให้พระพุทธรูปบุบสลายมาก รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาบรรจุไว้ในพระเจดีย์ พระมหาเจดีย์องค์ที่สองมีพระนามว่า “พระมหาเจดีย์ดิลกธรรกรนิธาน” เป็นพระเจดีย์ที่ประดับกระเบื้องขาว รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างอุทิศถวายแด่พระชนกนาถ พระมหาเจดีย์องค์ที่สาม พระนามว่า “พระมหาเจดีย์มุนีรัตบริหาร” เป็นเจดีย์ประดับกระเบื้องเหลือง เป็นพระเจดีย์ส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ ๓ พระเจดีย์ที่มีพระนามว่า “พระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย” ประดับด้วยกระเบื้องสีน้ำเงิน รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นองค์สุดท้ายในวัดโพธิ์ มีลักษณะแตกต่างกับองค์อื่นๆ คือมีซุ้มคูหาเข้าไปในองค์พระเจดีย์ได้ ทั้งนี้ถ่ายแบบมาจากพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยที่วัดสวนหลวงสบสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา

**ศาลเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร** เดิมศาลนี้อยู่เชิงสะพานนางเลิ้ง ต่อมาได้ย้ายไปประดิษฐานในวิหารเล็กใกล้ประตูทางเข้าด้านทิศใต้ของวัดโพธิ์ ใกล้กับที่ประดิษฐานพระรูปของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

**ประตูหินทางเข้า** ซุ้มทรงฝรั่ง ทางเข้าวิหารพระพุทธไสยาส มีรูปปั้นหินแบบจีน ขนาดใหญ่  
**ศาลาการเปรียญ** ภายในประดิษฐาน “พระพุทธศาสดา” ซึ่งเคยเป็นพระประธานในพระ  
อุโบสถวัดโพธารามเดิม นอกจากนี้ภายในศาลาการเปรียญยังมีบุษบกประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระ  
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จัดแสดงให้ชมอีกด้วย

**ซุ้มประตูยอดมงกุฏ** และหอพระไตร ทรงมณฑป หลังคาชั้นลด ย่อไม่สิบสอง ประดับ  
กระเบื้องเคลือบ

**ตำราสอนนวดแผนโบราณ** เป็นตำราทำจากหินอ่อนสลักอักษรวิธีการนวดแบบต่างๆ และมี  
ภาพแสดงจุดต่างๆ บนร่างกายของคน

**ตุ๊กตาถาศีตัดตน** ด้วยท่วงท่าต่างๆ ที่เรียกว่า “โยคะ” ประดับไว้ที่ภูเขาจำลอง ซึ่งรู้มาจาก  
ภูเขาสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มาก่อสร้างไว้อย่างวิจิตรพิสดารรอบกำแพง  
วัด

## บรรณานุกรม

\_\_\_\_\_. **จริยธรรม**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.jariyatam.com/th/history1-9-337-2009-07-23-03-03-54>

\_\_\_\_\_. **ธรรมจักร**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=24&t=19426>